

УДК 316.334.2:336.77

## **КРЕДИТ: МІЖ СОЦІАЛЬНИМ ТА ЕКОНОМІЧНИМ**

**Раптова Оксана Миколаїна** – аспірантка кафедри соціології Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"

*В статті розглянуто кредит з економічної та соціальної точок зору. Розкрито значення кредиту за сучасних умов соціально-економічного розвитку суспільства, його роль у підвищенні добробуту населення, стимулюванні соціально-економічного розвитку суспільства. Систематизовано погляди різних науковців стосовно сутності кредиту. Досліджено походження кредиту. Розглянуто соціально-економічні характеристики кредиту. Визначено економічні та соціальні функції кредиту та їх вплив на розвиток суспільства.*

**Ключові слова:** кредит, кредитні відносини, борг, довіра

*В статье рассмотрен кредит с экономической и социальной точек зрения. Раскрыто значение кредита в современных условиях социально-экономического развития общества, его роль в повышении благосостояния населения, стимулировании социально-экономического развития общества. Систематизированы взгляды разных научных работников относительно сущности кредита. Исследовано происхождение кредита. Рассмотрены социально-экономические характеристики кредита. Определенно экономические и социальные функции кредита и их влияние на развитие общества.*

**Ключевые слова:** кредит, кредитные отношения, долг, доверие

*This paper considers a credit from an economic and social point of view. A credit acquires large value at the modern socio-economic development of society. It is marked that from the social point of view promotes welfare of population. It also plays an important role in functioning of the state from the economic point of view and stimulates economy. Ideas of different researchers are systematized in relation to essence of credit. Investigational origin of credit. Socio-economic descriptions of credit are considered. Certainly economic and social functions of credit and their influence on development of society.*

**Keywords:** Credit, credit relations, debt, trust

За сучасних умов соціально-економічного розвитку суспільства великого значення набуває кредит, який відіграє важливу роль у економічному розвитку суспільства, держави, окремої людини. Кредит створює так званий кругообіг ресурсів через перерозподіл тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб, спрямовуючи їх в галузі економіки відповідно до потреб, тим самим пожвавлюючи фінансове становище. Ефективне залучення кредиту підвищує розвиток малого та середнього бізнесу, оптимізує та розширює процес виробництва, покращує прибуток в кінцевому результаті. Кредит допомагає в розвитку науково-технічного прогресу через інвестиційну підтримку різних проектів і стимулює економіку в цілому.

Щодо соціальної сфери, то кредит дозволяє задовольнити потреби на тому рівні доходу, який є на даний момент (без зайвих накопичень), підвищуючи матеріальний добробут населення через використання різних форм і видів кредиту. Наприклад, придбання житла стає реальним за умови використання кредиту; відстрочка платежу є вигідним моментом для реалізації планів купівлі побутової техніки, авто, меблів, тощо. Кредит надає можливість спочатку отримати товар і користуватися ним, а потім поступово виплачувати його вартість.

Аналіз дослідження різних науковців з питань сутності, природи, змісту кредиту, дозволяє стверджувати, що кредит можна розглядати з багатьох точок зору та різних аспектів. В економічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення суті кредиту. Неоднозначність трактування терміну пояснюється тим, що одними вченими кредит розглядається як боргові відносини, які базуються на основних принципах кредитування: платності, строковості та ін., іншими ж під кредитом розуміються відносини, засновані на довірі, тобто довірчо-відповідальні відносини. Неоднозначність тлумачення та різноманітність підходів щодо розкриття сутності кредиту та кредитних відносин обумовлює дослідження кредиту як соціально-економічної категорії. Відповідно до розгляду сутності поняття кредиту

актуалізується визначення економічних та соціальних функції кредиту та соціально-економічне значення кредиту для ефективного функціонування суспільства.

Дослідження кредиту є предметом багатьох галузей наукового знання, зокрема економічних, філософських, психологічних, соціологічних. Перші уявлення про кредит з'явилися ще у працях давньогрецьких філософів, де кредит розглядався як борг. Проблеми кредиту вивчали А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Ло, Г. Маклеод, К. Маркс, які зробили внесок в розробку теорій походження кредиту. Ж. Бодрійяр в дослідженні кредиту наголошував на його визначній ролі в суспільстві споживання. Д. Стребков у своїх роботах вивчає кредитну поведінку; М. Савлук, А. Мороз, С. Мочерний, М. Пуховкіна, А. Гальчинський розглядають кредит суто з економічної точки зору. Г. Андрущенко в своїх працях довела, що кредитні відносини є різновидом соціальних відносин. О. Євтух акцентував увагу саме на соціальних характеристиках кредиту.

Кредит як категорія має різне тлумачення (розуміння), це пов'язано з тим, що досі немає єдиної думки щодо визначення сутності поняття кредиту. Переважна більшість досліджень кредиту стосуються його економічних характеристик, відповідно мало досліджуваним залишається соціальна роль кредиту. Тому з цього ракурсу слід досліджувати кредит як соціально-економічну категорію. Відповідно постають такі невирішені завдання: визначення походження кредиту, з'ясування сутності кредиту, визначення соціально-економічних характеристик кредиту та функцій, які виконує кредит в суспільстві, визначення економічного та соціального значення кредиту як для окремої людини, так і для суспільства загалом.

*Мета статті* – визначення значення кредиту для розвитку суспільства з економічної та соціологічної точок зору.

Перші уявлення про кредит були сформовані ще у працях давньогрецьких філософів, які мали фрагментарний характер. В економічній науці системні дослідження кредиту припадають на кінець XVIII ст. Основоположними теоретичними концепціями походження кредиту виступають натуралістична та капіталотворча теорії. Представниками натуралістичної теорії були класики політекономії А. Сміт, Д. Рікардо та ін., які вважали, що кредит слід розглядати не як грошовий капітал, а як засіб перерозподілу матеріальних цінностей у натуральній формі. Тобто, кредит створюється в процесі виробництва. На думку А. Сміта, кредит визначається як перерозподіл матеріальних благ у натуральній формі. Головною тезою цієї теорії стало твердження, що кредит не створює реального капіталу, але основним моментом було те, що кредит все-таки призводив до капіталу в результаті виробництва. Далі цю теорію розвивали такі науковці, як К.Маркс, А.Вагнер, А.Маршал та ін. Представниками капіталотворчої теорії були англійські економісти Дж. Ло, Г. Маклеод та ін., які співвідносили кредит з багатством і грошима, що в свою чергу є виробничим капіталом. Кредит порівнювався з багатством та капіталом. Далі розвиток цієї теорії продовжили І. Шумпетер, Дж. Кейнс та ін.

Відмітимо неоднозначність трактування в економічній літературі сутності поняття кредиту: одними вченими він розглядається як борг, тобто, отримання кредиту у борг з подальшою сплатою відсотків, а іншими – як довіра. Кредитні відносини мають базуватись на основі довіри, довірчо-відповідальних відносинах. Неоднозначність проявляється і в самому трактуванні походження слова «кредит», адже з латинської мови перекладається в двох значеннях, а саме: як «creditum» – борг, позика та «credere» – вірити, довіряти. Відповідно до трактування походження терміну дослідження мають різний характер.

Більшість сучасних дослідників розглядають кредит як відношення між кредитором і позичальником, що виникає з операції про позику, яка надається за договором в тимчасове користування в грошовій або натуральній формі.

У фінансово-кредитному енциклопедичному словнику під редакцією А. Грязнової поняття «кредит» визначається як «економічна угода, при якій один партнер надає іншому грошові кошти або майно на умовах терміновості, зворотності та платності» [9]. У економічному словнику-довіднику за редакцією С. Мочерного кредит розглядається, як угода між партнерами про надання у власність майна чи грошей іншій особі на умові відстрочки повернення такої ж вартості з виплатою процента» [4, с. 159]. В цьому трактуванні кредит визначається, як позика, борг. Російський економіст, академік Й. Трахтенберг у своїх працях звернув увагу на те, що кредит є соціальна категорія, а не суто технічна, тобто кредит має окрім економічних ознак ще і соціальні. В економічному словнику за редакцією Й. Завадського визначено, що кредит – це позика на певний строк в товарній чи грошовій формі з умовою повернення та сплатою відсотка за користування [3, с. 154]. Сидоренко В. зазначив, що зазвичай кредит розглядається як економічна категорія, економічний інститут, довіра, позика, угода, функція, економічна угода тощо. Саме це свідчить про різноманітність поглядів щодо дослідження кредиту [7, с.25]. Кредит – неоднозначна категорія, яка спонукає до досліджень його з різних точок зору.

Відповідно інші науковці розглядають кредит як кредитні відносини, що засновані на довірі як кредитора до позичальника так і навпаки. Так, М. Савлук, А. Гальчинський при розгляді питань кредиту

та кредитних відносин акцентують увагу на чиннику довіри, тобто кредитні відносини мають базуватись на довірі кредитора до позичальника та вірі в те, що кредит буде повернений вчасно.

Переважає більшість науковців акцентує увагу на економічних характеристиках, не приділяючи достатньої уваги його соціальній ролі. Євтух О. дослідив, що кредит є соціально-економічним явищем. Так, на думку науковця, кредит «як економічне і загальнонаукове поняття є обмеженою корисністю (вартістю), яка надається тим, хто її потребує на зворотно-зростаючих умовах» [5, с. 45]. Євтух О., проаналізувавши кредит з різних точок зору, довів, що кредит має не тільки економічні, а й соціальні характеристики. Також він зазначив, що кредитні відносини мають базуватись на основі довіри, саме принципом «довіра-відповідальність», що є соціальним по своїй суті [5, с.46]. Малий І. зазначив, що інститут довіри є неформальною нормою у суспільстві і розуміти кредит слід як впевненість людини в добропорядності, правильності відношення до інших людей [6, с.11]. Через довіру виражаються відносини кредитування, вони визначаються довірою того, хто надає кредит, до того, хто його бере. Відповідно, кредитор вірить в те, що йому повернуть кредит, а позичальник вірить в свої можливості щодо повернення кредиту.

Андрущенко Г.І. відзначила, що «завдяки довірі, вкладеній у кредит, – часто продовжують оцінювати високо кредит навіть тоді, коли є вагомі причини думати інакше. У такий спосіб довіру до особистих властивостей змішують з довірою до кредитоспроможності особистості чи фірми. Такий тип відносин як кредитні відносини має велике значення для розуміння сутності довіри» [1, с. 8]. Адже довіра, через яку розглядається кредит, змусить повернути кредит в подальших кредитних відносинах. Автор довела, що довіра є різновидом соціальних відносин, а кредитні відносини мають базуватись на довірі, щоб досягти взаємної вигоди від реалізації кредиту в двосторонньому порядку (взаємодія кредитора і позичальника).

Щоб охарактеризувати та дослідити сутність будь-якого явища доцільно розглядати його функції. В нашому разі це функції, що виконує кредит в соціально-економічному житті суспільства. Неоднозначність трактування сутності кредиту породжує і відмінність у визначенні його функцій. Сучасна економічна наука виділяє такі функції кредиту: перерозподільна, контрольна, емісійна. Завдяки перерозподільній функції відбувається процес переходу тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб тим галузям економіки, які цього потребують, а також фізичним особам на умовах повернення у тимчасове користування. Саме ця функція призводить до перерозподілу коштів на пріоритетні галузі економіки та їх підтримує і надає їм стабільності. Часто відбувається розширення виробництва завдяки залученню кредиту, створює обіг капіталу. Перерозподільна функція кредиту модернізує виробництво, допомагає отримати більше прибутку, позитивно впливає на розвиток економіки. Контрольна функція дозволяє тримати під контролем позичальника за для мінімізації ризику неповернення кредиту, що може завдати шкоди обом сторонам кредитних відносин. Також самоконтролем позичальника, щоб запобігти ситуації з неможливості повернення кредиту. Емісійна функція реалізується випуском (емісією) нових грошей, що дозволяє прискорювати, регулювати грошовий обіг. Ця функція реалізується банківським кредитом.

Євтух О. визначив соціальні функції кредиту, які мають безпосередній вплив на розвиток суспільства. Зокрема це інтегративно-формуєча, взаємодопомоги, духовна функції. Сутність інтегративно-формуєчої полягає в тому, що «чим розвиненіше фінансове кредитування, тим розгалуженіші взаємозв'язки між членами суспільства, тим більшою мірою воно є єдиним і монолітним. ...в умовах політичної свободи, плюралізму думок і демократичного вибору основною інтегруючою силою стають нормовані грошові відносини». Не менш важливою є функція взаємодопомоги. О.Євтух зазначає, що людині притаманне бажання допомогти, надати благо іншій. Саме в цьому сутність цієї функції. Духовна функція полягає в розробці духовних засад задля впровадження довірчо-відповідальних відносин [5, с. 48]. Кредит виконує одночасно як економічні, так і соціальні функції. Ці функції впливають безпосередньо на розвиток суспільства, що дозволяє стверджувати: кредит є соціально-економічною категорією.

Відповідно до аналізу наведених визначень можна зазначити, що кредит як категорія має неоднозначний характер з точки зору його економічно-соціальних характеристик. В економічній науці дослідження кредиту різняться. Зокрема, одні науковці вважають, що кредит позитивно впливає на розвиток суспільства інші ж ,навіпаки, – негативно. З економічної точки зору ефективне використання кредиту дозволяє залучати тимчасово вільні кошти в економічний обіг та перерозподілити їх у галузі економіки відповідно до потреб. Активне використання кредиту є запорукою успіху процвітання економіки і ринкового середовища. Кредит є джерелом оборотних коштів для підприємств, стимулює виробництво.

Значення кредиту з соціальної точки зору полягає в тому, що одним із головних завдань кредиту є підвищення матеріального добробуту людини, її благополуччя (надання можливості споживати без накопичень), отримувати блага на тому рівні доходу, який є на даний момент. Але, незважаючи на вигідні пропозиції та збільшення кількості виданих кредитів, залишаються жорсткі вимоги щодо повернення кредиту та високі відсотки. Кредит впливає безпосередньо на соціально-економічний стан суспільства.

Адже запорука успішності будь-якого суспільства – це здорова економіка, показником цього є розвинена кредитна система, що має працювати злагоджено і відповідно до нормативно-правових документів.

Сьогодні існує проблема недовіри до установ, які надають кредити. Відновлення довіри можливе за рахунок використання певних заходів, а саме: проведення постійного моніторингу операцій по наданню кредитів задля зменшення ризику появи проблемних кредитів. Якщо вже виникла ситуація, за якої позичальник немає змоги вчасно повернути кредит, потрібно використовувати індивідуальний підхід. Існує також можливість підбору різних шляхів виходу з ситуації, зокрема реструктуризація кредиту чи надання кредитних канікул. Доцільним є і підвищення кваліфікації працівників установ задля більш швидкого вирішення проблем, які можуть виникнути в подальшому.

Тенденції поширення надмірного використання кредиту можуть призвести до низки негативних наслідків, зокрема збільшення кількості прострочених кредитів за кредитними операціями. Причинами можуть стати постійний ріст пропозицій отримання кредиту на вигідних умовах, а також ситуації, коли позичальник, переоцінивши свої можливості, опиняється в стані неможливості повернути кредит-безліч.

Отже, для ефективного використання кредиту в суспільстві необхідно вдосконалити існуючу систему кредитування (зниження відсотків по кредитам, розробка спеціальних програм кредитування для різних цільових груп на вигідних умовах, як для кредитора, так і для позичальника).

### **Література**

1. Андрущенко Г. І. Розвиток соціологічної думки щодо вивчення поняття «довіра» / Г. І. Андрущенко // Український соціум – 2009. – № 4 (31) . – С. 7-15.
2. Андрущенко Г. І. Кредитні відносини у структурі фонду життєвих засобів : дис. канд. соціолог. наук: 22.00.03 / Андрущенко Ганна Іванівна. – К., 2009. – 332 с.
3. Економічний словник [уклад. Й. Завадський та ін.] [Електронний ресурс].– К. : Кондор, 2006. – С. 356 – Режим доступу : [ftp://lib.sumdu.edu.ua/ebooks/ebooks/KnigiCD/78\\_cd.pdf](ftp://lib.sumdu.edu.ua/ebooks/ebooks/KnigiCD/78_cd.pdf)
4. Економічний словник-довідник. За ред. С. В. Мочерного. – К. :Феміна, 1995. – С. 336.
5. Євтух О. Кредит як соціально-економічне явище / О.Т. Євтух // Вісник НБУ. – 2006. – № 4. – С. 44 – 49.
6. Малий І. Й. Інститут довіри та конкурентоспроможність національної економіки / І. Й. Малий // Теоретичні та прикладні питання економіки. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка. – Вип. 19. –2009. – С. 11-16.
7. Сидоренко В. Кредит сутність, функції та форми прояву / В. Сидоренко // Світ фінансів. – 2009. – № 3 (20). – С. 24-30.
8. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / Адам Сміт ; [пер. з англ. – К. : Port-Royal, 2001 – 593 с.
9. Финансово-кредитный энциклопедический словарь. Под общ. ред. А. Грязновой [Электронный ресурс]. 2004. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/1049/word/kredit>.